

Duba, st. 1

Gmina Zalewo

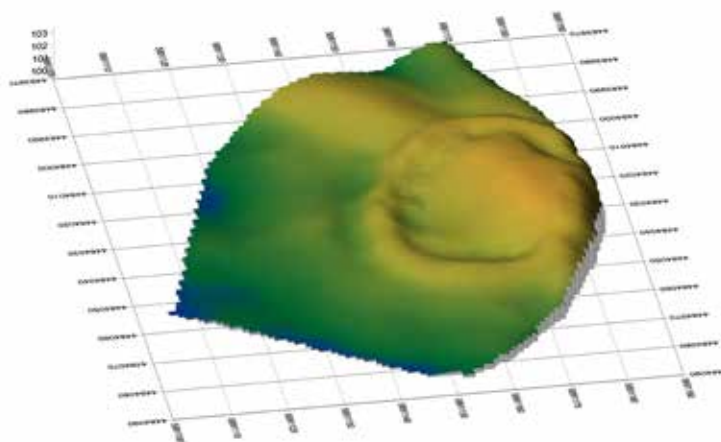
Powiat ławski

AZP 24-54/10

Współrzędne geograficzne:

N 53°45'11"

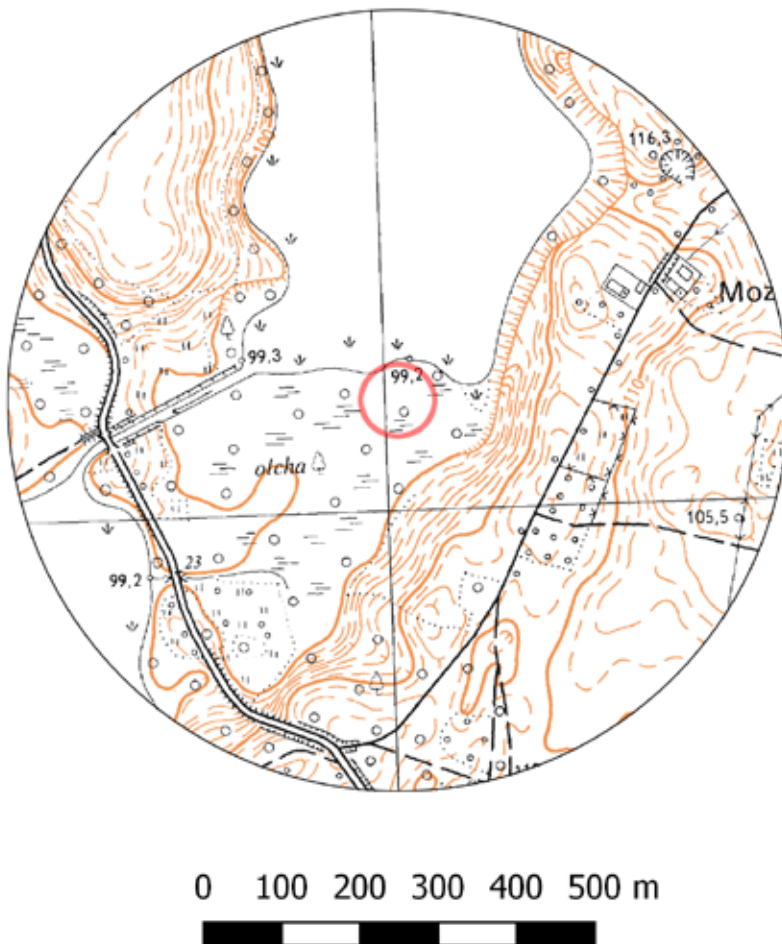
E 19°41'48"

DUBA
gm. Zalewo
pow. ławski
Rzut aksjonometryczny gródzianki
Stan 1 (AZP 24-54/10)

Ryc. 1. Grodzisko w Dubie, st. 1 na mapie w skali 1:25000 (na podstawie materiałów CODGIK, oprac. R. Solecki)

Ryc. 2. Grodzisko w Dubie, st. 1 na mapie w skali 1:10000 (na podstawie materiałów CODGIK, oprac. R. Solecki)

POŁOŻENIE GRODZISKA I JEGO FORMA

MAGDALENA RUTYNA I JACEK WYSOCKI

Grodzisko w Dubie, st. 1 znajduje się na lekko wyniesionym terenie w obrębie obniżenia między zatoką Kraga jeziora Jeziorak, a jeziorem Dauby, bezpośrednio przy południowym brzegu jeziora Dauby (ryc. 1-2). Otaczający grodzisko teren jest obecnie podmokły, częściowo zabagniony. W przeszłości stanowił z pewnością trzęsawisko niemożliwe do przejścia, z korytem cieklu wodnego łączącego jeziora, przebiegającym przy wschodnim stoku wysoczyzny. W północnej części zabagnionego obniżenia od strony jeziora Dauby, znajduje się lekkie wyniesienie terenu, ok. 3 m nad poziom trzęsawiska, które wykorzystano do zbudowania obiektu obronnego. Na wierzchołku wyniesienia planowano zapewne zlokalizowanie obiektu mieszkalnego, być może wieży. Teren na południe od niego był prawdopodobnie zaplanowany jako majdan grodu. Fortyfikację w postaci wału ziemnego usypano od strony wschodniej, południowej i zachodniej, tworząc jednocześnie suchą fosę zewnętrzną, oraz wewnętrzne zagłębienie przywałowe. Prawdopodobnie wał usypano także od strony północnej, wzdłuż brzegu jeziora, jednakże na przestrzeni wieków procesy erozji bocznej akwenu doprowadziły do jego zniszczenia na skutek osunięcia podmywanego brzegu.

Maksymalna wysokość grodziska występuje na majdanie obiektu i wynosi 103,6 m n.p.m., natomiast poziom jeziora Dauby, to około 99,0 m n.p.m. Minimalne wysokości na majdanie to 100,4 m n.p.m., a wysokość wałów zawiera się między 102,55 m n.p.m. i 101,4 m n.p.m. (ryc. 3-10)

ŚRODOWISKO FIZYCZNO-GEOGRAFICZNE

JERZY NITYCHORUK I FABIAN WELC

Grodzisko znajduje się w rynnie lodowcowej jeziora Dauby łączącej się tu z rynną Jezioraka przez zatokę Kraga, na ostańcu morenowym znajdującym się w rynnie. Ostaniec spowodował oddzielenie akwenu jeziora Dauby od akwenu Jezioraka przez powstanie na wypłyceniu trzęsawiska wypełnionego aktualnie nawarstwieniami bagiennie-torfowymi, silnie nawodnionymi. Przy południowym krańcu jeziora Dauby pozostał ostaniec morenowy w postaci wału przecinającego rynnę, zakończonego lekkim wyniesieniem terenu o kształcie owalnym. Między tym wyniesieniem, a znajdującym się na północnym wschód od niego stokiem wysoczyzny ograniczającym rynnę, w przeszłości znajdował się przesmyk, przez który przepływał ciek łączący Dauby z Jeziorakiem. Obecnie nie jest on drożny, ale wciąż jest zabagnio-

ny. Na opisanym wyżej lekkim wyniesieniu wśród bagien otaczających je od strony wschodniej, południowej i częściowo zachodniej, oraz bezpośrednio przy akwenu jeziora Dauby, został zbudowany gród, mający połączenie z lądem naturalną groblą stanowiącą brzeg jeziora i biegnącą od grodu w kierunku zachodnim (do północno-zachodniej krawędzi rynny lodowcowej).

Z *Szczegółowej mapy geologicznej Polski 1:50 000 arkusz Dobrzyki*¹ wynika, że obiekt Duba leży na obszarze zbudowanym z mułków i piasków jeziornych holocenu, a wokół niego rozciąga się wysoczyzna polodowcowa zbudowana z glin zwałowych stadiału górnego zlodowacenia Wisły (ryc. 11). Ten obraz budowy geologicznej nie jest dokładny, co potwierdzają wiercenia przeprowadzone na tym obszarze.

W celu opracowania geologicznego wykonano dziewięć wierceń, na podstawie których sporządzono dwa przekroje geologiczne A-B i C-D. Analiza treści przekrojów pozwala wyróżnić trzy rodzaje osadów. Wydzielenie 1 to glina zwałowa ilasto-piaszczysta, zwarta, barwy brązowej. Wydzielenie 2 buduje piasek pylasty, szary i glina brązowa zawierająca węgle drzewne, co pozwala uznać te osady za warstwę noszącą dowody ingerencji ludzkiej. Osady oznaczone numerem 2 występują w najwyższym obszarze obiektu i na wałach. Piaski drobnoziarniste, miejscami gliniaste, wypełniają fosę na zewnątrz od wałów, oznaczono jako wydzielenie 3. Osadami, na których pobudowano obiekt są gliny zwałowe, co świadczy o szczelnym przykryciu lodem lodowcowym tego obszaru, bez przepływów wodnolodowcowych (ryc. 12-13).

Na terenie grodziska wytworzyły się gleby pseudobielicowe, tworzące się w warunkach leśnych, olsowo-grądowych na podłożu ilastym. W bezpośrednim otoczeniu w warunkach bagiennych tworzą się gleby organiczne, murszowe silnie nawodnione.

BADANIA ARCHEOLOGICZNE

MAGDALENA RUTYNA I JACEK WYSOCKI

Przebieg badań terenowych

Grodzisko w Dubie, st. 1, znane było już w okresie przedwojennym pod nazwą *Kraggenkrug*². W 1930 roku Carl Engel wykonał jego szkicowy plan (ryc. 14)³. Pierwsze badania wykopaliskowe przeprowadzono w 2012 roku w ramach projektu *Katalog grodzisk Warmii i Mazur*⁴.

¹ Rabek i Narwojsz 2008.

² Crome 1937: 108.

³ Prussia-Archiv PM-A 1861/1.

⁴ Kobylński *et al.* 2013: 320-324.

Ryc. 3. Duba, st. 1. Widok grodziska od strony południowej (fot. J. Wysocki)

Ryc. 4. Duba, st. 1. Widok podwyższenia w północnej części grodziska (fot. J. Wysocki)

Ryc. 5. Duba, st. 1. Widok na wał i zagłębienie przywałowe (fot. J. Wysocki)

W trakcie prac wykopaliskowych otworzono siedem wykopów o łącznej powierzchni 123 m² (ryc. 15). Wykopy badawcze założono w następujący sposób:

- po linii N-S – przechodząc od fosy zewnętrznej przez wał, zagłębienie przywałowe i wchodząc na stożek wewnętrzny (wykop 1 o wymiarach 2 x 28 m);
- na kulminacji stożka oraz na jego stokach (wykop 2 o wymiarach 2 x 6 m, wykop 4 o wymiarach 2 x 8 m, wykop 5 o wymiarach 3 x 3 m oraz wykop 6 o wymiarach 3 x 4 m);
- na północnej krawędzi grodziska od strony jeziora, osiągając jego brzeg (wykop 3 o wym. 2 x 5 m);
- na północny-zachód od grodziska, na wale grobli (wykop 7 o wymiarach 1 x 8 m)

Stratygrafia stanowiska

W trakcie badań archeologicznych przeprowadzonych w 2012 roku wydzielono 25 jednostek stratygraficznych na terenie grodziska, które podzielono na pięć faz (tabela 1 i ryc. 16).

Warstwy naturalne

Na terenie grodziska zadokumentowano następujące warstwy naturalne: 30 (W1), 45 (W2), 18 i 17 (W3), 15 (W4), 19 i 25 (W5, W6) oraz 35 (W7). W wykopie 1 (wał, zagłębienie przywałowe i częściowo na majdanie) oraz wykopie 3 warstwy kulturowe zalegały na piasku. Natomiast wykopie 2 i 4 spoczywały na ilastym piasku. Z kolei w wykopach 5, 6 i 7 warstwę naturalną tworzył gliniasty il.

Faza I - budowa umocnień

Nawarstwienia Fazy I zaobserwowano tylko w wykopie 1. Związane są one z budową i użytkowaniem grodu. Wał usypano używając ilastego piasku 4, który prawdopodobnie wydobyto z terenów znajdujących się bezpośrednio na zewnątrz i wewnątrz tworzono-pasa fortyfikacji. Szerokość wału przy podstawie wynosiła 5,5 m. W tym czasie wyprofilowano również dno fosy 9 i zagłębienia przywałowego 11. Szerokość (u góry) fosy zewnętrznej 9 wynosi około 4 m, a najniższy punkt znajduje się na poziomie 100 m n.p.m. Różnica wysokości pomiędzy dnem fosy, a szczytem wału po osi wschodniej ściany wykopu wynosi około 1,6 m. Dno fosy było płaskie. Szerokość dna zagłębienia przywałowego 11 wynosi około 2,5 m, a najniższy jej punkt znajduje się na poziomie 100 m n.p.m. Różnica wysokości pomiędzy dnem fosy, a szczytem wału po osi ściany wschodniej wykopu około 1,6 m (ryc. 17-18).

Faza II - poziom użytkowy

W fazie tej na dnie zagłębienia przywałowego 11 (W1) powstał poziomy użytkowy, reprezentowany przez jednorodny ił 42.

Faza III

Dokładna chronologia tej fazy jest niejasna. Zapewne jeszcze przed Fazą IV, w wyniku erozji wału, spłynęła w kierunku fosy zagłębienia przywałowego 11 warstwa jednorodnego iłu 27.

Faza IV - naturalne narastanie gleby

Po opuszczeniu grodziska wały spłynęły w kierunku majdanu i fosy. W wykopie 1 fazę tę reprezentuje warstwa iłu z domieszką piasku 3. W wykopach 2-7 z fazą tę należy wiązać lekko, zgliniony z domieszką piasku ił 44 (W2), 16 (W3), 38 (W4), 36 i 37 (W5 i W6) oraz 34 (W7).

Faza V - poziom współczesny lub o nieokreślonej chronologii

Obecny poziom użytkowy tworzy lekko zgliniony, ziemisty piasek 1. Nie udało się określić chronologii dołu postłupowego 20 odkrytego w wykopie 5. Zdokumentowany obiekt, o średnicy około 55 i głębokości 35cm, w planie miał kształt okrągły, a jego dno było płaskie. W jego wypełnisku wystąpiły liczne kamienie i fragmenty cegieł nowożytnych.

Ryc. 6. Dubaj, st. 1. Widok na wał i zagłębienie przywałowe (fot. J. Wysocki)

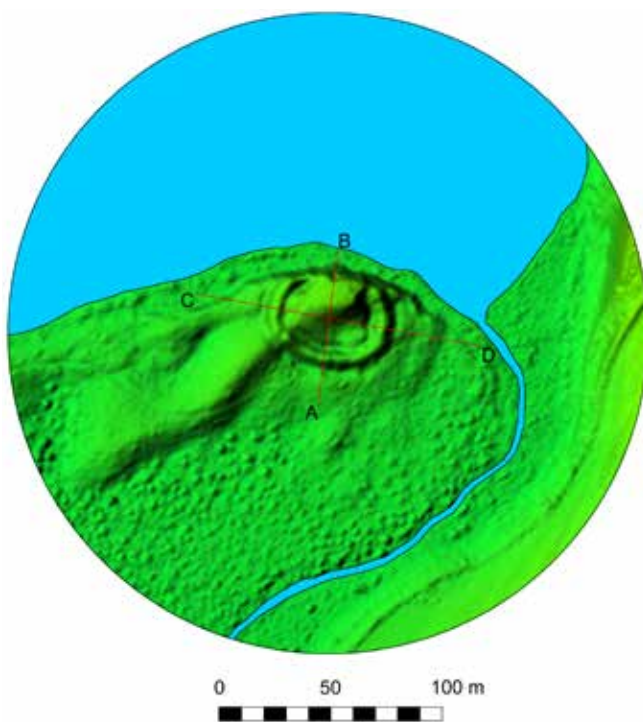
Ryc. 7. Dubaj, st. 1. Widok na wał grodziska (fot. J. Wysocki)

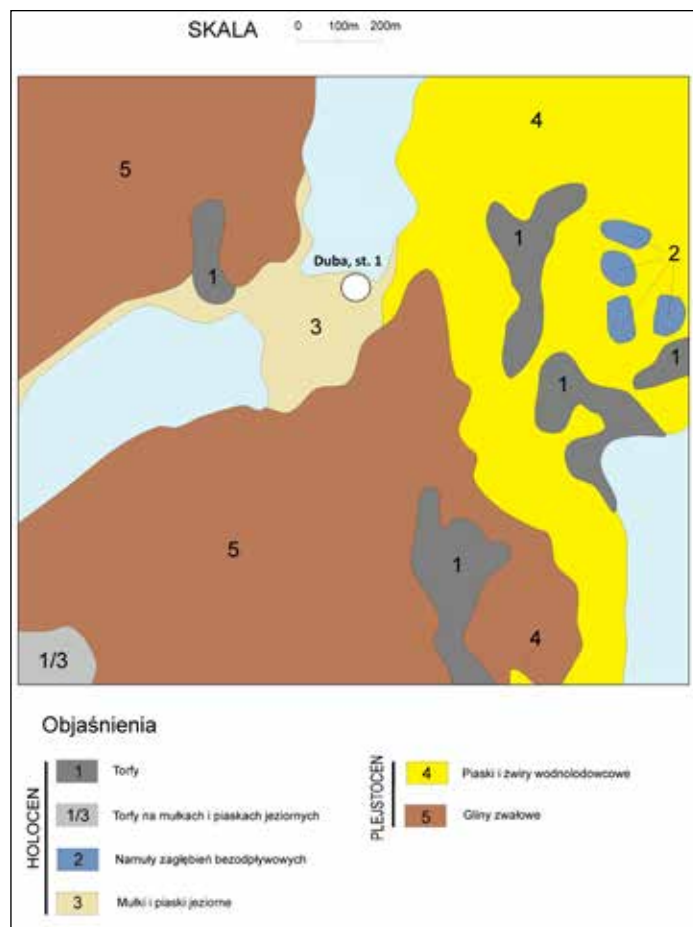
Ryc. 8. Dubaj, st. 1. Panoramiczny widok z najwyższego punktu grodziska (fot. J. Wysocki, oprac. M. Rutyna)

Tabela 1. Duba, st. 1. Badania w roku 2012. Katalog warstw i obiektów oraz ich zależności stratygraficznych (oprac. R. Solecki)

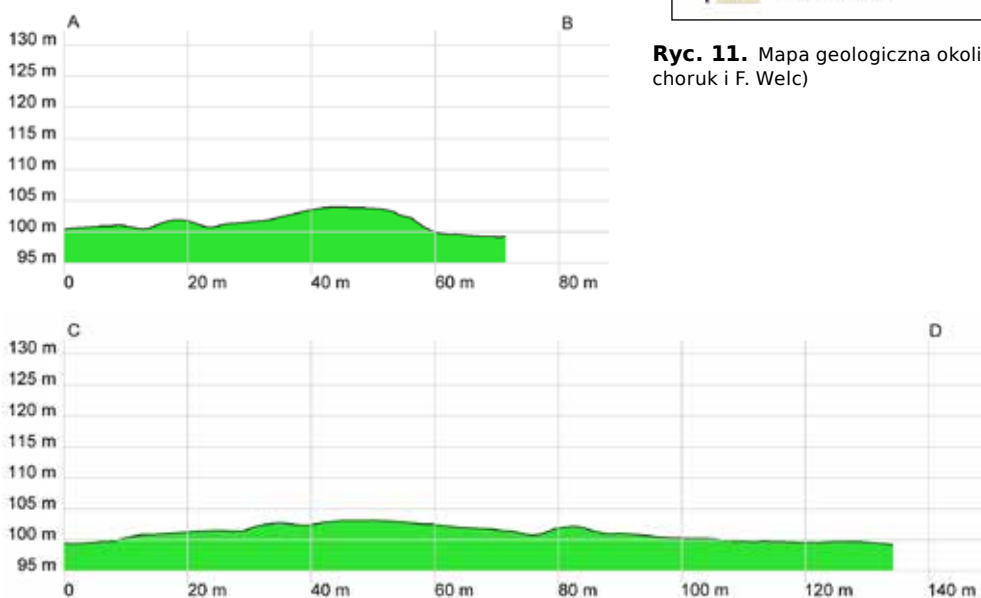
Numer jednostki	Numer obiektu	Numer wykopu	Położenie w obrębie stanowiska	Opis jednostki stratygraficznej (rodzaj sedimentu, miąższość, zawartość zabytkowa, przypuszczalna funkcja/proces formowania)	Barwa (Munsell)	Pozycja stratygraficzna	
						Znajduje się pod	Znajduje się nad
1		1, 2, 3, 4, 5, 6	stożek, fosa, grobla	Lekko zgliniony, ziemisty piasek . Miąższość do 15 cm. Humus.	10YR 4/2	-	3, 16, 22, 26, 34
3		1, 2, 4	stożek, fosa	İl z domieszką piasku. Miąższość do 15 cm. Faza IV Naturalne narastanie gleby.	10YR 5/2	1	4, 27, 45, 15,
4		1	stożek	İlasty piasek. Miąższość do 1 m. Nasyp wału.	10YR 4/6	3	31
9	9	1	fosa	Szerokość (u góry) fosy zewnętrznej 9 wynosi około 4 m, a najniższy punkt znajduje się na poziomie 100 m n.p.m. Różnica wysokości pomiędzy dnem fosy, a szczytem wału po osi profilu E wynosi około 1,6 m. Dno fosy było płaskie.	-	3	32
10		1	stożek	Ziemisty, lekko ilasty piasek. Miąższość do 5 cm. Warstwa powstała w wyniku naturalnego narastania gleby.	10YR 4/2	1	3
11	11	1	fosa	Szerokość (u góry) fosy wewnętrznej 11 wynosi około 2,5 m, a najniższy punkt znajduje się na poziomie 100 m n.p.m. Różnica wysokości pomiędzy dnem fosy, a szczytem wału po osi profilu E wynosi około 1,6 m.	-	42	32
15		4	zachodni stok stożka wewnętrznego	İlasty piasek. Calec.	10YR 6/6	3	-
16		3	na północnej krawędzi grodziska w miejscu podmycia wysoczyzny przez wody jeziora	Lekko, zgliniony z domieszką piasku il. Miąższość do cm. Faza IV Naturalne narastanie gleby.	10YR 5/4	1	17
17		3	na północnej krawędzi grodziska w miejscu podmycia wysoczyzny przez wody jeziora	Jednorodny piasek. Calec.	10YR 6/8	16	18
18		3	na północnej krawędzi grodziska w miejscu podmycia wysoczyzny przez wody jeziora	Jednorodny piasek. Calec.	10YR 8/2	17	-
19=25		5	kulminacja stożka wewnętrznego	Gliniasty il. Calec.	10YR 5/6	36	-
20	20	5	kulminacja stożka wewnętrznego	Dół postłupowy, o średnicy około 55 i głębokości 35cm, w planie posiadał kształt okrągły.	-	21	36
21	20	5	kulminacja stożka wewnętrznego	Skupisko 20 kamieni, o średnicy do 20 cm, w obiekcie 20.	-	22	20
22	20	5	kulminacja stożka wewnętrznego	İlasty piasek. Wypełnisko obiektu 20.	10YR 5/3	1	21
26		6	kulminacja stożka	Niejednorodny, lekko gliniasty piasek. Miąższość do . Faza IV Naturalne narastanie gleby.	10YR 6/4	1	36
27		1	stok stożka	Jednorodny il. Miąższość do cm 40 cm. Warstwa powstała w wyniku erozji stoku stożka.	10YR 4/6	3	4
30		1	stożek, fosa	Jednorodny piasek. Calec.	10YR 3/4	31	32
31		1	stożek, fosa	Jednorodny piasek. Calec.	10YR 4/4	4	30
32		1	stożek, fosa	Jednorodny piasek. Calec.	10YR 7/2	30	-
34		7	nasyp domniemanej grobli	Lekko, zgliniony z domieszką piasku il. Miąższość do cm. Faza IV Naturalne narastanie gleby.	10YR 6/3	1	35
35		7	nasyp domniemanej grobli	Gliniasty il. Calec.	10YR 7/4	34	-
36		5	kulminacja stożka wewnętrznego	Lekko, zgliniony z domieszką piasku il. Miąższość do 20 cm. Faza IV Naturalne narastanie gleby.	10YR 5/3	20	19
42	11	1	fosa	Jednorodny il. Miąższość do 10 cm. Poziom użytkowy.	10YR 4/1	3	11
45		2	południowy stok stożka wewnętrznego	İlasty piasek. Calec.	10YR 7/2	3	-

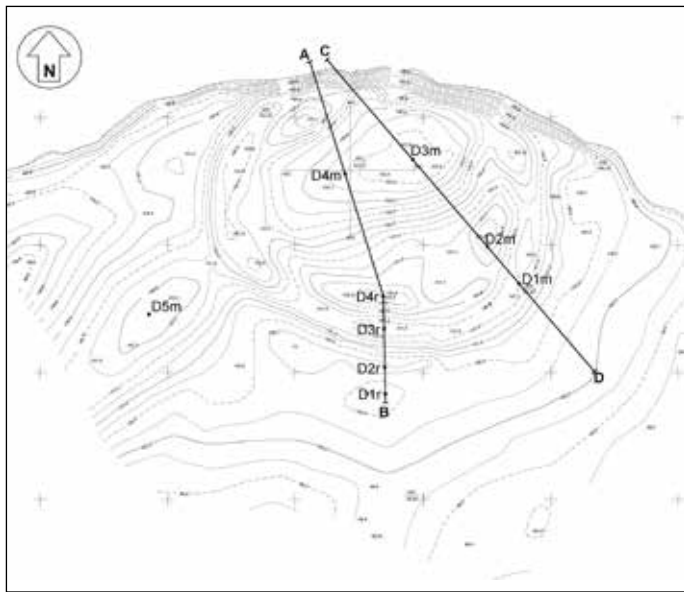
Ryc. 9. Grodzisko w Dubie, st. 1 na zobrazowaniu ALS (na podstawie materiałów CODGiK, oprac. R. Solecki)

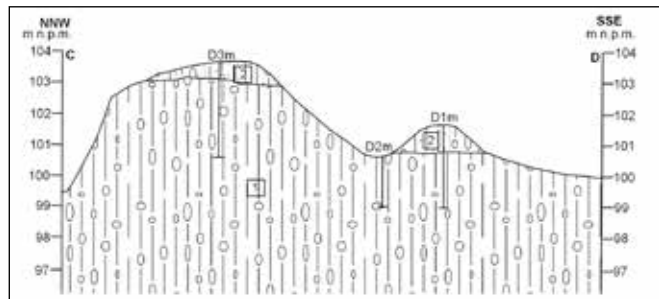
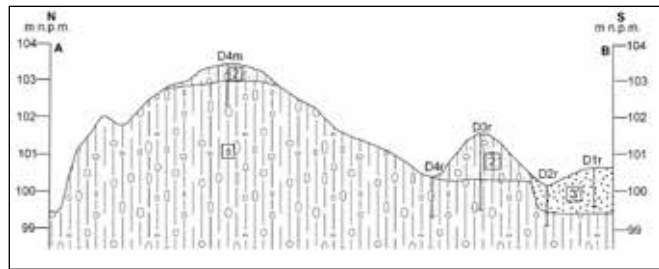
Ryc. 11. Mapa geologiczna okolic grodziska w Dubie, st. 1 (oprac. J. Nitychoruk i F. Welc)

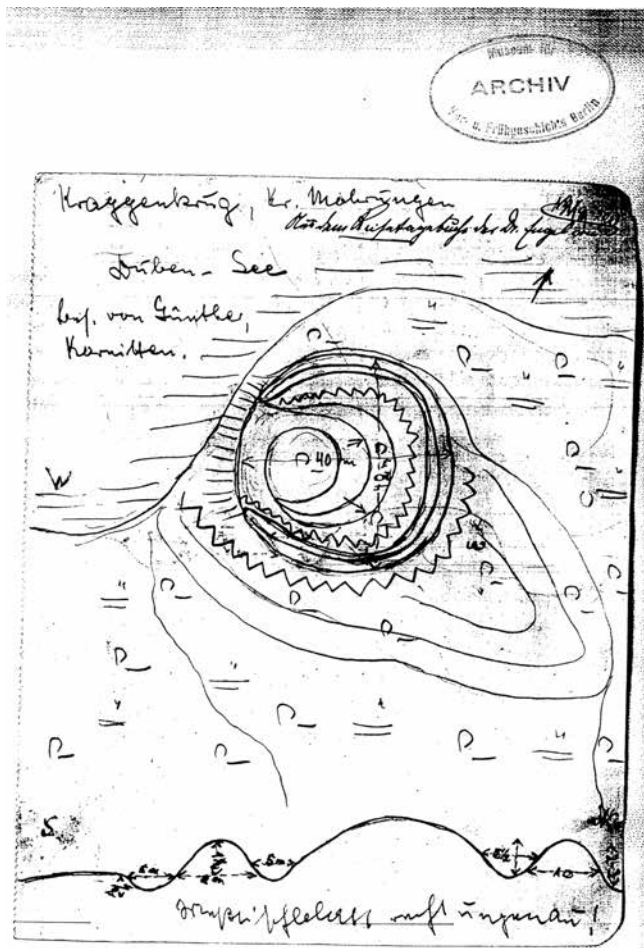
Ryc. 10. Przekroje grodziska w Dubie, st. 1 uzyskane z danych ALS (na podstawie materiałów CODGiK, oprac. R. Solecki)

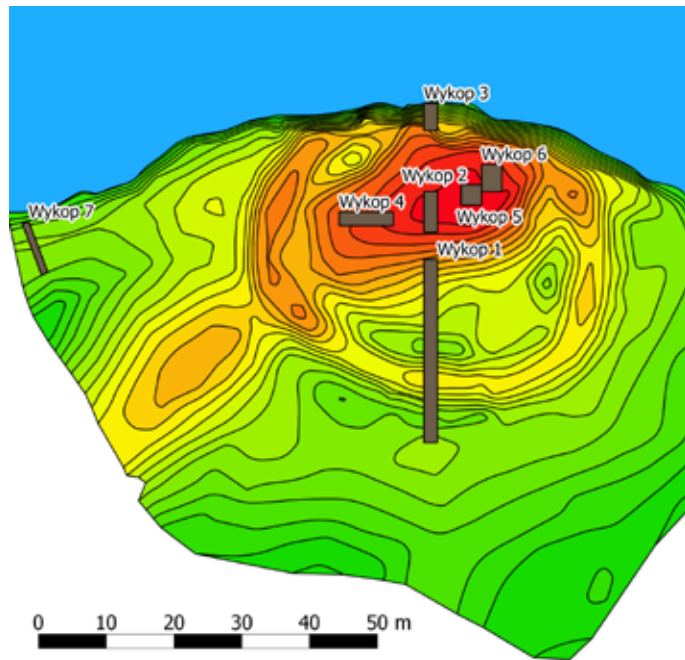
Ryc. 12. Plan warstwowy grodziska w Dubie, st. 1 (wyk. J. Błaszczyk) z zaznaczeniem położenia wierceń geologicznych (oprac. J. Nitychoruk i F. Welc)

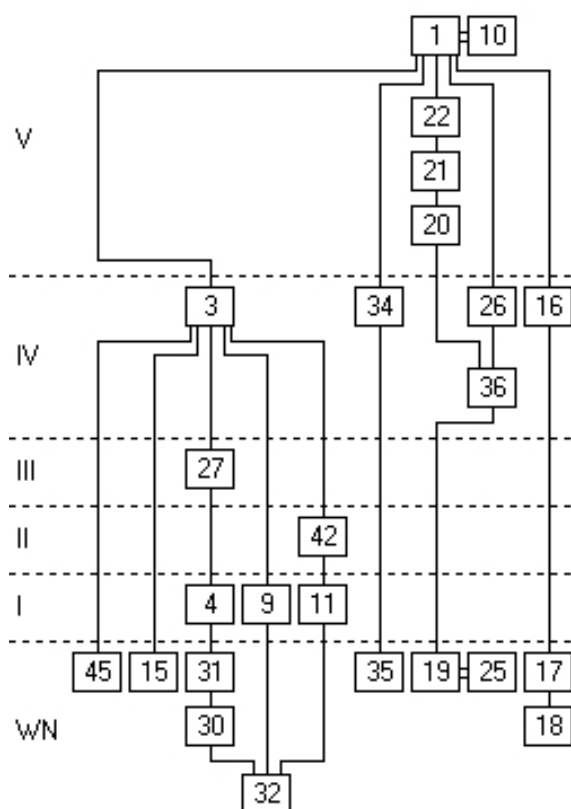
Ryc. 13. Przekrój geologiczny przez grodzisko w Dubie, st. 1: 1 - glina zwałowa, 2 - glina redeponowana, 3 - piasek drobnoziarnisty, wypełnisko fosi (oprac. J. Nitychoruk i F. Welc)

Ryc. 14. Duba, st. 1. Szkic grodziska wykonany przez Carla Engla w 1930 r. (Prussia-Museum Archiv)

Ryc. 15. Plan warstwowy grodziska w Dubie, st. 1 z zaznaczonymi wykopami badawczymi z roku 2012 (na podstawie pomiarów J. Błaszczyka, oprac. R. Solecki) Ryc. 15. Duba, st. 1

Ryc. 16. Dubia, st. 1. . Diagram relacji stratygraficznych (oprac. M. Rutyna)

ZNALEZISKA

URSZULA KOBYLIŃSKA

W trakcie badań grodziska w Dubie, st. 1 znaleziono jedynie trzy fragmenty ceramiki: jeden z wczesnej epoki żelaza i dwa z czasów nowożytnych.

Z wczesnej epoki żelaza pochodzi fragment pochodzący z dolnej partii brzuśca, wielkości ok. 4,5 cm, wykonany z gliny pyłastej, z masy ceramicznej o dwubarwnym przełamie, z domieszką gruboziarnistą kanciastych ziaren barwy różowej. Matowa i równa powierzchnia tego najprawdopodobniej grubościennego (ok. 0,9-1 cm) naczynia zasobowego ma barwę jasnobrązowo-rudą (2,5YR 5/4) od zewnątrz, z zaznaczającymi się ziarnami, i czarną (2,5YR 2,5/1)

od wewnętrznej strony, bardziej gładką i równą niż zewnętrzna.

Z czasów nowożytnych pochodzi fragment naczynia tocznego, być może dzbana, wielkości ok. 3,5 cm z zachowanym wylewem, barwy ceglastej. Masywny wylew, szeroki, ukośnie ścięty, ma szorstką powierzchnię. Naczynie zostało wykonane z masy ceramicznej z małą ilością domieszki piasku. Fragmentaryczność zachowania nie upoważnia do określenia formy. Drugi nowożytny fragment, wielkości ok. 3,5 cm, pochodzi z naczynia wykonanego z ceglastej masy ceramicznej z niewielką ilością domieszki drobnego piasku o powierzchni zewnętrznej pokrytej zieloną polewą i od wewnątrz brązową. Fragment jest mocno zniszczony, z odłupaną powierzchnią i śladem po oderwanym uchu.

W warstwie humusu w fosie znaleziono bliżej nieokreślony przedmiot z żelaza, długości 36 cm, szerokości 1 cm, w przekroju prostokątny, grubości ok. 0,4 cm. Jeden koniec jest zaokrąglony i zaopatrzony jest w okrągły otwór po nicie; drugi koniec jest zaostroszony. Chronologia tego przedmiotu jest niemożliwa do ustalenia, jednak jego znalezisko w humusie sugeruje związek z czasami nowożytnymi.

W czasie badań znaleziono także okucie wzmacniające spodnią część buta. Podkówekka, w przekroju płasko-wypukła, ma wąskie ramiona szerokości 0,9 cm, a ich rozpiętość wynosi 8 cm. Na ramionach, jednolitej szerokości, widoczne są trzy otwory po gwoździach mocujących, średnicy 0,5 cm i jeden ucięty gwóźdź tkwiący wewnątrz otworu. Końcówki ramion, mające zwykle w tego rodzaju przedmiotach postać zagiętych haczyków, nie zachowały się. Przymocowywane podkówekki do podeszwy zabezpieczały przed ścieraniem obcasów, a przez to szybkim zniszczeniem. Pierwsze znane takie małe podkówekki zaopatrzone w wysokie boki oraz zaczepy, pojawiają się w XIII wieku⁵. Wąska podkówekka znaleziona w Dubie, st. 1 pochodzi jednak raczej z młodszych czasów. Zabezpieczała skórzane obcasy butów być może wojskowych.

Znalezione w czasie badań grodziska wiór krzemienisty i być może gładzik kamienny, z pewnością nie wiążą się z pozostałościami fortyfikacji i odzwierciedlają sporadyczną obecność człowieka na tym miejscu w epoce mezolitu.

⁵ Gierlach 1972: 48-49.

Ryc. 17. Dubia, st. 1. Przekrój przez wał w południowej części grodziska (fot. B. Klęczar, oprac. M. Rutyna)

CHRONOLOGIA STANOWISKA

MAGDALENA RUTYNA I JACEK WYSOCKI

Na podstawie znalezisko fragmentu ceramiki z wczesnej epoki żelaza można przypuszczać, że stanowisko to powstało we wczesnej epoce żelaza. Sporadyczna działalność człowieka na tym miejscu miała miejsce w epoce mezolitu oraz w czasach nowożytnych.

Dzieje grodziska w Dubie

Pod budowę grodu w Dubie, st. 1 wykorzystano miejsce o naturalnej obronności, usytuowane na wyniesieniu otoczonym niedostępnymi bagnami i trzęsawiskami oraz sąsiadującym z jeziorem, z dostępem tylko z jednej strony naturalną groblą terenową. Na wierzchołku wyniesienia planowano zapewne zlokalizowanie jakiegoś obiektu mieszkalnego. Teren na południe od niego był prawdopodobnie zaplanowany jako majdan grodu. Fortyfikację w postaci wału ziemnego usypano od strony wschodniej, południowej i zachodniej, tworząc jednocześnie fosę zewnętrzną, oraz wewnętrzne zagłębienie przywałowe. Prawdopodobnie wał istniał także od strony jeziora, jednakże procesy erozji bocznej akwenu doprowadziły do jego zniszczenia na skutek osunięcia podmywanego brzegu. Wał pierścieniowy usypano, bez wcześniejszego przygotowania terenu, o czym świadczy zachowana cienka warstwa humusu pierwotnego pod nasypem

wału, z materiału piaszczysto-ilastego wydobytego z terenów znajdujących się bezpośrednio na zewnątrz i wewnątrz tworzonego pasa fortyfikacji, co spowodowało względne podwyższenie wału i powstanie suchej fosy. Obiekt sprawia wrażenie niedokończonego, ze względu na brak śladów konstrukcji przedpiersia na koronie wału pierścieniowego oraz ze względu na brak śladów jakichkolwiek konstrukcji wewnątrz pierścienia umocnień. Nie odkryto żadnych śladów zabudowy na majdanie, ani śladów zabezpieczenia zagłębienia przywałowego. Nie zarejestrowano również śladów konstrukcji domniemanego obiektu na terenie wyniesienia wewnątrz pierścienia wału (stożka wewnętrzznego).

Forma obiektu (przypominająca średniowieczne fortyfikacje typu *motte*) mogłaby sugerować jego chronologię średniowieczną, jednak brak całkowicie znalezisk z tego okresu, pomimo przebadania wykopaliskowego znacznej powierzchni grodziska w różnych jego partiach. W tej sytuacji jedyną przesłanką do datowania grodziska może być znalezisko pojedynczego fragmentu ceramiki z wczesnej epoki żelaza. Być może gród, wzniesiony we wczesnej epoce żelaza, był sporadycznie użytkowany również w okresie średniowiecza, jednak brak jest śladów podwyższania, czy naprawy wału, który jest jednofazowy. Jakiegoś rodzaju sporadyczną działalność człowieka w okresie nowożytności poświadczają znaleziska ceramiki z polewą, wystąpienie fragmentów cegieł w wypełniku dołu posłupowego na stożku grodziska oraz znalezisko żelaznego wzmocnienia obcasa.